

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Compendium memorandorum vires naturales et commoda comprehendens a Plinio data

Duval, Robert

[Paris], zwischen 8. Mai und 20. Nov. 1500

Liber xviii [...]

[urn:nbn:de:bsz:31-293518](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-293518)

poscuntur, aliquando celerius. Necnon ignis aliquid prodest vt aruudini, ambusta, namq; densior mitiorq; surgit.

Formicas abigunt rubrica aut pice liquida per vnctis caudicibus. Necnon & pisce suspenso iuxta in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices liniunt. Multi & talpas a murca necant. Contraq; erucas & mala ne putrescant: lacerte viridis fel le tangi cacumina iubent, Priuatim autē contra erucas ambiri arbore singulas a muliere incitati mensis nudis pedibus recincta.

Item ne quod animal pasta malefico decerpat frondem: fimo boum diluto aspergi folia quotiens imber interueniat: qm̄ abluatur ita virus medicaminis: mira quidem excogitante solertia humana. Quippe cum auerti carmine grandines credant pleriq; cuius verba inferere nou equidē serio ausim: q̄q̄ prodita a catone:

Iber. xviii. Agit de agricultura omni genere annone serenda & seruanda, de vitis frugum & remediis.

Capitulum primum. De antiquo quodam ritu circa vsum frumentorum.

Numa instituit far torrene: quoniā tostum cibo salubrias esset. Nec esse purum ad rem diuinā nisi tostum. Is & fornacalia instituit farris torrendi ferias. Nec degustabāt nouas fruges aut vna anteq̄ sacerdotes libassent.

Ca. iiii. De muneribus imperatorum & possessionibus magnatū.

Dona amplissima imperatorum ac fortissimorū ciuium: q̄tum quis vno die circum arasset. Item quartarii farris aut hemine conferente populo.

Ltge stolonis liciuii incluso modo quingentorum iugerum & ipso tua lege dānato: cum substituta filii persona amplius possideret: luxuriantis iam rei. p. fuit ista mēsurā. Post curii menii triumphos immensumq; terrarum adiectum Imperio: nota contio est: perniciosum intelligi ciuem: cui septem iugera non essent satis.

Ipsorum tunc manibus iparatorū colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato & triūphali aratore. Siue illi eadem cura semina tractabant qua bella: eadē deniq; diligentia arua disponebant qua castra. siue honestis manibus oīa letius proueniunt, qm̄ & curiosius fiunt. Serentem inuenerunt

dati honores. Cinchnato viator attulit dictaturam & quidem (vt tra-
dit norbanus) nudo plenoq; pulueris etiānum ore, cui viator vela
corpus inquit vt proferam. senatus po. q; ro. mandata. Exteri re-
ges p̄cepere de agricultura. Hierophilometer. attalus. archelaus.
et duces exnophon & penus etiam mago qui. xxx. de agricultura
volumina censeret in latinam linguam transferenda.

Ca. v. laus agricolarum & de agroparando.

Ortissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis gignunt

f mimizeq; male cogitantes.

Regulus aiebat. neq; fecūdiffimis locis insalubrem agrū
parandum. neq; effetus saluberrimū. Salubritas loci non semper
nicolarum colore detegitur: quoniam assueri in pestilētib; durāt.
Preterea sunt quedā partibus anni salubria. nichil autem salutare
est nisi quod toto anno. Malus est ager cum quo dñs luctat. Ca-
to inter prima spectare iubet num solū sua virtute valeat: qua dictū
est positione: vt operariōrū copia ppe sit. Oppidūq; validum. Vt
nauigiorū euectus vel itinerū. Vt bene edificatus & cultus in quo
plerosq; falli video. Segnicem enim prioris domini pro emptore
arbitratur. Nichil est dānosius deserto agro. Itaq; cato de bono
domino melius emi. nec temere contēendam alienam disciplinā
agroq; vt homini quis questuosus sit: si tamē sumptuosus nō mul-
te superesse. Hortos irriguos precipue si sub opido sunt elige.
Et prata que parata antiqui dixerē. Idēq; cato interrogatus quis
esset certissimus questus respondit si bene pascas.
Fundum in adolescētia serendū sine cōtatione. Edificandū nō nisi
agro cōsito. frontem dñi plus prodesse q̄ occipiciū non mentiūtur.

Ca. vi. De situ agri & electione de cura dñi
Ex tirpationisq; nocumenrorum modus.

Homerus omnino e flumine semper antelucanas auras insalubres
verissime tradit. Spectare ager in estuosis locis septētriones debet
meridiem in frigidis. In temperatis exortū equinoctialē. Cato
nis maxime verbis ebulum vel prunus siluestris vel rubus vel trifo-
lium. bulbus minutus. herba pratensis. quercus siluestris. pirus
malusq; frumentarii soli note. Item nigra terra & cinerei coloris.

43 Omnis creta coquit: nisi pmacra. Sabulus etiam nisi id ptenue
est. Et multo campestribus magis q̄ cliuosis respondent eadem.
Satius censebant antiqui minus serere & melius arare. qua in sen-
tentia virgilium fuisse video.

Dehinc pericia villitorū in cura habenda est. Quā proximum dño
cordi esse debere. & tñ sibi met ipsi non videri. Coli rura ergastulis
pessimum est: vt quicquid agitur a desperantibus. Iudico modū

rerum omnium vtilissimum. Bene colere necessarium, optime dano sum, Summum illorum prudentie fuit: ut quod minimum esset impendii cultura. Neque agricolam esse quicumque emeret: quod prestare fundus possit. Creimus e seruitute liberatus cum in paruo admodum agello largiores multos fructus preciperet: quod ex amplissimis vicinitas: In inuidia magna erat: ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem metuens dationem: instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam: bene curatam ac vestitam, Ferramenta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos, postea dixit: beneficia mea hec sunt quiritis. Nec possis vobis ostendere aut in forum adducere lugubrationes vigiliamque ac sudores. Omnium sententiis absolutus itaque est. Profecto opera non impensa cultura constat. Et ideo fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Cauendum ne familie male sint. Nichil sero faciendum in agricultura omnes censeant. Iterumque suo quoque tempore faciendum. Quicquid per aselum fieri potest vtilissime consistat. Filix biennio moritur si frondem agere non patiaris. Aiuunt & circa solsticiu auulsas non renasci. Nec arundine sectas aut exaratas vomeri arundine imposita. Similiter & arundinem exarari silice vomeri imposita precipiunt, fruteta igni optime tolluntur. Humidiorum agrum fossione concidi atque siccari vtilissimum.

Ca. xi. De fermentis.

m Illi precipiunt ad fermentum versus e musto subactis in annum tempus. Simile fit extritici ipsius furfuribus minutis & optimis e musto albo triduo macerato subactis ac sole siccatis. Inde paulos in pane faciendo dilutos: cum similigine seminis feruefaciunt, atque ita farine miscerunt. Sic optimum panem fieri Greci in binos modios farine satis esse besse frumeti constituit. Et hec quidem generata vinde miis tantum fiunt. Quo libeat vero tempore ex aqua hordeoque bilibres offe feruenti foco vel fictili patina torreni cinere & carbone usque dum rubeant, deinde operiuntur in vasis donec arescant, hinc fermentum diluit. Ca. xii. De faba & vbi sponte nascitur lede, pisco & cicere,

Frumeto miscet apud plerasque gentes & maxie pauico solida ac delicatius fracta. Et auctonibus eam adhiberi lucrosam putant. Sola certe frugum etiam exosa crescere repleta luna. Aquas in flore maxie concupiscit cum vero desloruit exiguas. Solu in quo sata est letificat stercoreis vice. Idcirco circa macedoniam cum florere incepit vertitur arua,

Nascitur & sua sponte plerisque in locis, sicut septentrionalis oceanus insulis, quas ob id nostri fabarias appellant. Nascitur in egipto spinoso taule. Ideo cocoduli aculeos eius refugiunt,

Lens amat solum tenue magis q̄ pingue celum vtiq; siccum. Inuenio apud auctores equanimitatem fieri vescentibus ea Pisum apricis feri debet. frigorū impacientissimū. Ideo in italia & in austiore celo non nisi vere terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cum saluagine. Ideo solum vrit nec nisi madefactum pridie feri debet.

Legumina cum maturescere ceperint rapienda sunt, quoniam cito exiliunt, latentq; cum decidere sicut lupinum.

Ca. xiiii. de rapis naps & amiterinis

Ante omnia cunctis animalibus nascunt, nec in nouissimis faciāt ruris alitum quoq; genera magisq; si decoquant aqua. Quadrupes & fronde earum gaudent. A vino atq; messe tertius hic transfadans fructus. Terrā non morose eligit vbi pene nichil aliud feri possit. Nebulis & pruinis ac frigore vltro aluntur: amplitudine mirabili. Vidi. xl. lb. excedentia. Rapā laciozem fieri: si palea seminetur in longitudinem radice pcurrente raphani similitudine. & folio anguloso scabroq; succo acri. Qui circa messem exceptus oculos purgat. medetq; caligini admixto lacte mulieris. frigore dulciora fieri existimant, & grandiora. Tempore in folia exeunt. Seruntur vere in calidis atq; humidis.

Ca. xiiii. de lupino.

Vpino est vsus proximus cū sit homini & quadrupedū gñi
1 vngulas hñt cōmunis. Remedium eius ne metentes fugiat exiliendo vt ab imbre tollatur. Cū sole circūagitur cotidie horasq; agricolis etiā nubilo demonstrat. Ter p̄terea floret. Terram amat. Terra cooperiri non vult. Et vnū hoc ferit non arat: vbi fuerit maxime sabulosa & sicca & etiā arenosa. Coli vtiq; non vult. Tellurem adeo amat: vt quis fruteto solo coniectum inter folia vé presq; ad terrā tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satua vineasq; diximus itaq; non eget fimo vt optimi vicem respenset. Nichilq; aliud nullo impendio constat. vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre; protinus seratur ex aruo. Ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumq; omnium seritur. nouissimum tollitur. Vtrūq; septembri fere mense. quia si non antecesserit hiemem frigoribus obnoxium est. Impune preterea iacet vel derelictum etiā si non protinus sicuti obruant imbres: ab omnibus animalibus amaritudine sua tantam. Plerūq; tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet. In sabulo post secundum Cretosa tantum limosaq; odit, & in his non prouenit. Maceratum

calida aqua homini in cibo est. Nam bouem vnū modii singuli factant validūq; prestant. Quinetiā impositum puerorum ventribus pro remedio est. Condi in fumo maxime cōuenit quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant, si depastū sit in fronde; inarari protinus est opus.

Ca. xv. de vicia & eruo

T vitia pinguescunt arua. nec ip̄a agricolis operosa. vno sulco sata non sarrif. non stercoraſ. nec aliud q̄ deoccat. Satōis eius tria t̄pa. Circa occasum arturi vt decēbri mēse pascat. tūc optime serif in semē. eque nāq; fert depasta. Secūda satio mense ianuarii. Nouissima marcio. ac tū ad frondē vtilissima. Siccitatē exloibus que serunt amat. non aspernat etiam vmbrosa. Ex semine ei^o si lectamatura est palea ceteris preferitur. Sufficiunt singulis boum iugis modii quini sari. Marcio mense satum: noxium bubus aut Item in autūno grauedinofum. Innoxius aut fieri primo vere satū.

Ca. xv. de feno greco.

Scarificatōe serif. nō altiore. iiii. digitorū sulco. q̄to peius tractat̄ tāto melius puenit. Rarū dictū esse aliquid cui p̄sit negligētia.

Ca. xvii. de vitis frugū & remediū

& quibus locis serende.

Oleum. pix. adeps contraria seminibus. cauendumq; ne cōtacta eis tunc serantur.

Remedia egritudinū que pertinent ad herbas in sarculo & cū semē factaſ in cinere. Vno semina pfusa minus egrotare existimāt. Virgil. nitro & amurca perfundi iubet fabā. Sic etiā grandescere promittit. Quedā vero si triduo & ante satū vrina & aqua marcerent p̄cipue adollescere putāt. Reliqua semina cupressi foliis tuis si miscantur: nō esse vermiculis obnoxia. nec si interlunio serantur.

Rubigo maxima segetum pestis: lauri ramis in aruo defixis: trāsit in eorum folia ex aruis.

Luxuria segetum castigat̄ dente pecoris in herba dūtaxat. & depaste quidem vel sepius nullā in spica iniuriā sentiunt. Retunfarū vero etiā semel oio certū est granū longius fieri. sed inane callumq; ac fatum non nasci.

Cato in agro crasso ac letoferi frumētū docet. Si vero nebulosus sit idē: rasanū. milū panicū in frigido & aquoso pri^o seredū postea in calido. In sicco & non herboſo nec rubricoſo triticū. In solo valido fabā. Vitiā vero q̄minime aquoso herbidoq;. Siliginē & triticū *rubigo.* in aperto loco edito: qui sole q̄diutissime torreatur. Lentē in fruteo & rubricoſo qui non sit herbidus. Ordenn in nouali.

Subtilis & illa sententia ferenda esse ea tenuiore terra: que non multo indigent succo. vt cithifus & cicer. Exceptis leguminibus que velluntur e terra non subsecantur. Vnde legumina appellata quia ita leguntur. Far & filigo & cretosum: & vliginosum solum forciuntur.

Ca. xix. De arandi disciplina.

Solum recte subactū erit: vbi nō intelliget vtro vomer ierit. Et col lectitias interponere ampliore sulco que in fossas aquā deducant.

Ca. xx. Mira portionis

tetrefertilitas in arida regione.

c Initas affrice in mediis sita arenis sirtibus septibus lepti que magna vocatur thacape: felici super omne miraculū. rigo solo ternis fere millibus passuum in omnē partem. Fons abundat largus. Sed certis horarū spaciis dispēsatur inter incolas.

Palme illi pregrandi subditur olea. huic ficus. fico punica. Illi vitis. Sub vite seritur frumentū. Mox legumen. Demū holus. Omnia eodem anno. Omniaq; aliena vmbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum (nec vt a porrectis meciātur digitis. sed in pugnum contractis) quaternis denariis venūdentur. Super omnia est: bifferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur vbertas: pereant luxuria singuli fructus.

Ca. xxiii. De stercoratione.

Milium panicū rapa napus nisi in stercoratione nō seratur: Non stercorata potius frumentū q̄ ordeū serito. Itē in noualibus tametsi in illis fabam seri volunt. Eandem vbiq; q̄ recentissimo sterco rato solo.

Sunt qui optime stercorari putent: sub diuo retibus inclusa pecore mansione. Ager si non stercoratur alget. nīmū stercoratus aduritur. Satiusq; eū id sepe q̄ supramodū facere. Quo calidius solum est: eo minus addi stercois ratio est.

Ca. xxiiii. De bonitate seminum.

f Emen optimū anniculum. bimū deterius. trimū pessimū ultra sterile. Quod in ima arēa subfedit ad semē referuandum: id enim optimū quoniam grauissimū. Neq; alio modo vtilius dispargitur. Que spica per intervalla femina habet abiicietur. Optimum est graue quod rubet. & dentibus fractum eundē habet colorē. Deterius cui plus nitus albi est. Non transferendus est semē ex frigidis in calida loca. neq; ex p̄ocibus in serotina. Nichil in contrarium preripere quedā falsa diligentia: Virgilius iubet predici ventos ante omnia ac siderū mores. ne

q̄ aliter arantibus q̄ nauigantibus seruari. Spes ardua & immensa
miseri posse celestes diuinitatem imperitie. sed contēplanda tamē
grandi vite emolumento.

Ca. xxv. Digestio siderum in noctes & dies.

Rimum omnium dierum ipsorum anni solisque motus inexpli-
cabilis ratio est. Idque ne nobis tantum putemus accidere: & re-
liqua fallit aialta sagatoria. Aduenas volucres vidimus
ad. vi. kal. februarii spem veris attulisse: mox seuissima hieme con-
flictatas. Res anceps primum omnium a celo peti legem. deinde eam
argumentis esse querendam: eodem sidere alio tempore aliis aperiente se-
gentibus. Quo fit ut causa eius non hisdem diebus ubique valeat.
Non autem vnus terre sed totius nature interpretres sumus.

Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat. Per in-
crementa lucis augetur. Hoc a bruma, & equatur noctibus verno
equinoctio: i diebus. xc. tribus horis. Deinde superat noctes ad
solstitium diebus. xc. iiii. horis. xii. usque ad equinoctium autumni. Et cum
equata die procedit: ex eo ad brumam diebus. lxxix. horis tribus.
Omnesque he differētie fiunt in octauis partibus singulorum bruma ca-
pricorni ad. viii. kal. Ianuarii fere. Equinoctium vernum arietis. Sol-
sticium cancri alterumque equinoctium libere. Qui & ipsi dies raro non
aliquos tempestatum significatus habent.

Ca. xxvi. Replicatio totius culture.

Et quid quo tempore in agro fieri oporteat.

Democritus tale futuram hiemem arbitratur: qualis fuerit bru-
me dies & circa eum terni Item solstitio estatem.

Cesar & idus martias feriales aliis forales sibi annotauit scorpio-
nis occafu. xv. vero kal. aprilis italie miluum ostendit. xii. kal. equum oc-
cidere matutino. Hoc interuallum temporis vegetissimum agricolis.
maximeque operosum est. Neque illo tempore vocatur ad munia quo flare fa-
uonis debuerit: sed quo flare ceperit. Hoc acri intentione seruandum
est hoc illo mense signum deus habet obseruatione minime fallaci aut
dubia. Interim eo die quo flare ceperit: siue antequam uenerit
siue postquam hiemauerit. post eam diem innumera rusticos cura
distringat. Et prima queque peragantur que differri nequeunt. Tri-
mestria serantur. Vites putentur. Olea curentur. poma serantur. In-
seranturque. Vinee pastinentur. Semina digerantur. Instaurantur alia
Arundines. salices geniste serantur. Cedanturque. Serantur
ylini. populi. platani. Tum & segetes conuenit purgare. Sarrire hi-
bernas fruges. maximeque far. Lex certa in eo cum. iiii. fibrarum
esse ceperit. Faba vero non antequam trium folioium.

adum
Tunc quoq; leui sarculo purgare potius q̄ fodere. florentē t̄q; xv. primis diebus nō attingere. Hordeū nisi sit siccuꝝ ne serito. Eodē hoc tempore hortorū rosariorumq; cura est. Tūc optime scrobes fiunt. Terra in futurū profcindit̄ virgilio maxime austore vt glebas sol coquat. Vtilior sentētia que nō nisi temperatū solum in medio vere arari iubet. qm̄ in pingui statim sulcos occupant herbe. In gracili infecuti estus exsiccant. Certūq; succū seminibus auferunt.

Ca. xxvii. Agricola siderum ortus
et occasus aspiciendo terram agnoscer.

i Am vergilias in celo notabiles natura fecerat. non tamen his contenta terrestres fecit. quasi vociferās: Ecce tibi inter herbas spargo peculiare stellas. easq; vespere & ab opere disurgenti ostendo. Vides ne vt fulgor igni similis alarū cōpressu detegatur: secum lucē habeat & nocte? Dedi ecce tibi herbas horarū indices. ac ne sic oculos a terra reuoces: Heli tropium ac lupinum circumagitur sole.

Cum germinare videris morū: iuriā frigoris postea timere nolito.

Ca. xxviii. De pratis.

Vtilissimū simul & herbe arare. deinde cratire. serere florem ex fenilibus atq; e presepibus feno dilapsis: spargere priusq̄ cratiatur. Nec primo anno rigari nec spargi ante secunda fenilia. nec herbe vellantur. obtritūq; hebetent. Senescūt prata restitūq; dā bent faba in his sata vel rapis. vel milio. Mox insequente anno frumento rursusq; in prata tertio relinqui. Preterea quotiēs lecta sint sicilire. Est enī imprimis inutile enasci herbas semētaturas. Herba optima in prato trifolii pxima graminis. pessima mimuli. Secandi tempus cū spica ceperit deflorescere atq; roborari. Secandū q; anteq̄ inarescat. Cato fenum inquit nō feces anteq̄ semen maturum sit. Quidā pridie rigant vbi sunt rigna. Noctibus roscidis seruari melius.

Luna interlunio estate calidissima est. hieme gelida. Econtrario in plenilunio estate gelidas facit noctes. hieme tepidas. Cā cuidens.

Sed alia redditur a fabiano greciq; Estate enim interlunio necesse est: vt cū sole nobis pximo circulo currat: igne eius cominus recepto. Cadens eadem interlunio absit hieme quādo abscedit sol.

Item plenilunio estiuo procul abeat auersa soli. Hieme autē ad nos per estiuum circulus accedat. Ergo per se rostita quotiēs alget infinitum q̄tum illo tempore cadentes pruinas congelat.

Ca. xxix. De remediis sterilitatum
et iudicio future fertilitatis aut sterilitatis.

Est in celo qui vocatur lacteus circulus, hui⁹ defluuio velut ex vbe
re aliquo fata cuncta lactescunt. Ipse per sagittariū & geminos
solis centrum infra equinoctialem secans cōmissuras eorum obtinē
te: hinc aquila illinc canicula. Ideo effectus vtriusq; ad omnes per
tinet terras frugiferas. quoniā in his tantuz locis: solis terreq; cen
tra congruunt. Igitur horum siderum diebus: si purus atq; mi
tis aer genitalem illum lacteumq; succum transmiserit in terras: le
ta adolescunt fata. Si luna roscidū frigus asperferit: amixta amari
tudo vt in lacte puerperium necat. Aquila in italia exoritur ad
xiii. kalen. Ianuarii. nec patitur ratio narure: quicq; certe spei in sa
tos ante eū diem esse. Si vero interluniū incidat: omnes hibernos
fructus & precoces ledi neesse est. Numa pōpilius ferias instituit
ad. vii. kalen. maii. quia tūc fere rubigo segetes occupat. Hoc tem
pus varro determinat: sole tauri partē. x. obtinēre sicut tūc ferebat
ratio. Sed vera causa est q; post dies vnde viginti ab equinoctio
verno: per id quadriduum varia gentium obseruatione in. iiii. kal.
mai. canis occidit. sidus & per se vehemens: & cui preoccidere ca
niculam sit. Idem itaq; floralia. iiii. kal. easdem instituerunt ex
oraculis sibile: vt omnia bene deflorescerent. Hunc diē varro de
terminat: sole tauri partem. xiii. obtinente. Ergo si in hoc qua
triduum inciderit plenilunium: fruges & omnia que florebut le
di neesse erit. Vinalia priora que ante hos dies sunt. ix. kal. mar
tii. degustandis vinis instituta: nichil ad fructus attinent. Nec que
adhuc diximus ad vites oleasq;: quoniam earū conceptus exortu
vergiliarum incipit ad. vi. idus maii.
Aliud hoc quadriduū est: quod neq; rore sordere velint: exhorrēt
enim frigidū sidus arturi postridie occidēs: & multo minus plenil.
incidere. Quarto nonas Iunii. iterū aquila exoritur: vesperi decre
torio die florētibus oleis: vitibusq; si plenil. icidat in eū. Equidē
et solsticiū. viii. kal. Iunii in simili casu diem. iiii. Et canis ortū post
dies a solstitio. xxiii. Sed interlunio accidēte qm̄ vapore cōstat culpa:
acinisq; precoquūtur in callū. Rursus plenil. nocet ad. iiii. nonas
Iulii cū egipto canicula exorit. Vel certe. xvi. augusti cū italie. Itēz
iiii. kal. augusti eū aquila occidit vsq; in. x. kal. eiusdē. Extra has
causas sunt vinalia altera: que aguntur ad. xx. kal. septembris. Et
varro a fidicula incipiēte occidere mane determinat quod vult ini
tium autūni esse. Et hunc diem festū rēpestatibus leniendis esse in
stitutū. Nunc fidiculaz obseruare ad. vi. Idus augusti seruatur. In
tra hec constat celestis sterilitas. Neq; negauerim eam posse permu
tari arbitrio legentium: locorum estimantium naturas. Sed a no

bis rationem demonstrat esse satis est. Reliqua obseruatione cuius
q; constabunt. Alteruter quidem fuisse in causa plenilunium. Et
in hoc admirari mirabile benignitate nature. Iam primū hanc inu-
riam omnibus annis accidere nō posse: ppter statos siderū cursus
Estate preterq̄ biduo interlunia secura esse. hieme plenilunia. nec
nisi estiuis breuissimūq; noctibus metui. non diebus item valere

Preterea tam facile intelligi: vt formica minimū aīal interlunio
quiescat: plenilunio etiā noctibus quidē nisi serenis & oī aura qui
escente. qm̄ neq; in nube. neq; in flatu cadunt rores. Remediū
Sarmenta aut palearum aceros & cuillas herbas fruticesq; per vi-
neas camposq; cū timebis incēdito. fumus medebit. Hic e paleis
& cōtra nebulas auxiliat vbi nebule nocent. Quidā tres caneros
vius cremari iubent. in arbutis vt carbunculi non noceāt. Alii si
luri carnē leuiter vri a vento vt per totam vineā fumus dispergat.

Varro auctor est q; si fiducile occasu quod est initiū autūniua pi-
ta confectur inter vites: minus nocere tempestates. Aut si ficti-
li nouo obserit rubeta rana in media segete: nō esse noxias tempe-
states: archibius scripsit ad antiocū sirtē regē. Hoc interuallo are-
am ad messem creta pparare Catonis sententia. Amurca ppta vir-
giliti operosius Maiore ex pte equant tm̄ & fimo bubulo diluore
iliuunt. Id satis ad pulueris remediū videtur.

Ca. xxx. de messe palea & tri-
tico seruando & eeteris frugibus.

Triticum quo serius metitur: copiosius inuenit. Quo celerius ve-
ro speciosius ac robustius. Lex aptissima auteq; granū indurescat &
cum iam traxerit colorē. Oraculū vero biduo celerius messem face-
re: potiusq; triduo serius.

Palea plures gentiū pro feno vtunt melior ea que tenuior minuti-
tiorq; & pulueri ppior. Ideo optima e milio pxima ordeo pessima
tritico preterq; iumentis opera laborantibus. Culmum saxosis
locis cum inaruerit: baculo frangūt sustratu animalium.

Ratio frumēti seruandi. Horrea operosa tripodali crassitudine. pa-
riete latericio exedificari iubēt aliqui. Preterea supne impleri. nec
ad flatus admittere. aut fenestras habere yllas. Alii ab exortu tm̄
estiuo aut septētrione easq; sine calce cōstrui. est enī frumētis inimī-
cissima. Alii suspendunt granaria lignea columnis & persari vn-
diq; mallunt. atq; etiam a fundo. Alii oīo pendunt. & ab afflatu ex-
tenuari granū arbitrant. Et si tegulis subiaceat: subferuere

Multi ventilare quoq; vetant. gutturonē enī nō descendere in
fra. iiii. digitos. nec amplius periclitari. Plurimū tēpestiuitas re-

ferre videbitur condēdi. Nā si parū tostum ac robustum collectum sit
calidum conditum: inimica nasci necesse est. In tritico maxime
crescunt animalia quoniam spissitate sua concalescit & furfure cras-
so pascitur. Tenuior ordeo palea, exilis & legumini ideo non ge-
nerant. Faba crassioribus tunicis operit, ob hoc feruescit. Quidam
diurnitatis gratia aspergunt calchidica aut cariothica creta aut
etiam absinthio. Nec fere condita in spica ledunt. Vtilissime ta-
men in scrobibus seruantur, vt in tracia, hispania, & affrica. Ante
omnia vt sicco solo fiant curantur. Mox vt palea susternaat. Preterea
cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spūs penetret: cer-
tum est nichil maleficum nasci. Varro auctor est triticū sic conditū
durare annis. l. milium vero centum. Fabam & legumina in olea-
riis cadis oblita cinere longo tempore seruari. Idem fabam pirri re-
gis tempore in quodā specu ambracie: vsq; ad piraticē durasse cir-
citer, c. xx. annis. Ciceri tm̄ nulle bestiole in horreis nascuntur. Sūt
qui vrcis cinere substratis & illitis acetū habentibus leguminum
aceruos superiugerant: ita non nasci maleficia credentes. Alii qui
in falsamentariis cadis gypso illiunt. Breuissima obseruatio qđ
viciis carere velis: interlunio legere. Quare plurimū refert conde-
re quis velit an vendere. Crescēte enī luna frumenta grandescunt.

Ca. xxxi. De vindemia.

Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber in-
teruenerit. Ac ne legito rorulentam, hoc est si ros nocturnus fuerit
Nec prius q̄ sole discutiatur vindemiare incipito. Cum ad palmi-
tem pampinus procūbere ceperit aut cum exēpto acinō ex densita-
te interuallum nō compleri apparuerit: acium non augeri. Acino
plurimum refert si contingat cescēte luna vindemiare. Hec & po-
ma colligendi tps̄ & obseruatio cum aliquod maturitate non tem-
pestate deciderit, hoc & feces exprimendi. Hoc tempore defrutuz
coquendum silente luna noctu, aut si interdū plena. Ceteris die-
bus aut ante exortū lune, aut post occasum. Nec de nouella vite
aut palustri, nec nisi e matura vua. Nec nisi e foliis despumādū
quia si ligno contingatur vas: adustum ac fumosum fieti putant.

Ca. xxxii. de lunari ratio-
ne que secundum eam fie-
ri debent.

Omnia que ceduntur, tunditur, carpuntur: innocentius
decescunt Inna q̄ crescente fiunt. Stercus nisi decrescen-
te luna ne tangito, maxime autem inter menstrua dimidiaq; ster-
corato. Verres iuuenos arietes, hedos decrescente luna ca-

Arato. Oua luna noua supponito. Scrobes luna plena noctu facito
Arborum radices luna plena operito. Humidis locis interlunio fe
rito. Et circa interlunium que triduo. Ventilari quoq; frumenta &
legumina & condi circa extremam lunam iubent. Seminaria cū lu
na supra terrā sit fieri. Calcari musta cum luna sub terra. Sed quod
intelligere vel rustici possint quotiens ab occidēte sole cernitur; pri
oribusq; noctis horis lucebit; crescens erit. & oculis dimidiari iu
dicat. Cum vero occidente sole oriatur ex aduerso; tunc erit pleni
lunium. Quotiens ab ortu solis oriū prioribusq; noctis horis detra
het lumen & in diurnas extendet; decrescens erit. In coitu vero qđ
interlunium vocant; cū apparere desierit. Supra terras erit qđiu &
sol interlunio & prima tota die. ii. hora noctis. xv. tota supra terram
noctu erit Eademq; sub terris tota die. xvi. ad primā horam noctur
nam sub terra aget. Et q̄tum primis partibus noctis detrahet quod
sub terris agat; tantūdem nouissimis ex die adiciet super terrā.

Ca. xxxiii. de ventorum ratione.

Si ortus diei a dextro humero fiat occasus a sinistro; tūc erit ho
ra sexta; cum minima ymbra cōtra medium fiat hominem. Per hu
ius mediam lōgitudinem duci sarculo sulcum vel cinere lineā. ver
bigratia pedū. xx. conueniet. mediāq; mēsuram hoc est in decimo
pede circūscribi circulo paruo qui vocet ymblicus que pars fue
rit a vertice ymbre. Hec erit yerus septētrionalis. Illo tibi putator
arborum plage ne spectent neue arbustayineaye nisi in affrica. site
nis egipto illinc flāte ne arato. queq; alia precipim⁹. Que ps linee
fuerit a pedibus ymbre; austrū dabit. Illinc flatu veniēte; materiā
vineāq; agricola ne tractes. Hūidus aut estuosus italie ē. Africe in
cēdia cū serenitate affert. In hūc italie palmites spectēt. sed nō pla
ge arborū vitiū ve. Hūc oliueti mercator vergiliarū quatrduo hūc
caueat infitor calamis gēmifq; mocularor. frondē medio die arbo
rator ne cedito. Cū meridiē adesse sensies pastor; pecudez a sole in
opaca cogito. Cum estate pasces in occidentē specta ante meridiē
Post meridiē in orientē. aliter noxiū. Sicut hieme & vere in rorulé
tum ducere. Nec contra septentrione m paueris supradictum. Clos
dunt ita lipiunt ve afflatu. & aluo cita pereunt. Qui feminas cōci
pi voles: In hunc ventum spectantes iniri cogito.

Ca. xxxiiii. tertium de eodem

Ad ventum aquilonem boream a grecis dictum qui ab oriente
estinali; ponito arbores vitesq;. Sed hoc flante ne arato. frugē
ne serito semini ne iacito. Prestringit enim atq; precellit ra
radices arborum quas positurus afferes. Alia robustis profunt

alia infantibus. Ad septentrione pastilo qui mares concipi
voles vt sic ineant. Ex aduerso aquilonis affricus. In hūc a coitu cū
se pecus circūegerit : feminas conceptas esse scito. Ab exortu equi
noctialiventū quē subsolanū dicimus a grecis apeliore. In hunc sa
lubribus locis vīllē vinee spectent. ipse leuiter pluuius. tñ sicior ē
fauonio. Ex auerso eius ab equinoctiali occasu zephīr⁹. In hūc spe
ctare oliueta. Hic ver inchoat. aperitq; terras tenui frigore saluber
Hic vites putandi frugesq; curandi. arbores serēdi. poma inserēdi
oleas tractandi ius dabit. Quarta a septētrione linea : brumalē ha
bebit exortum ventumq; vulturnū eurū a grecis dictum. sicciorem.
In hunc vinee italie gallieq; spectare. Vulturnus si a serena celi par
te ceperit flare : nō durabit in noctē. At vbi subsolanus in maiorē
partem noctis extenditur quisquis erit ventus : si feruidus sensies
pluribus diebus permabebit. Aquilonē prenūciat terra siccescens
Sed rorescens : repente austrū immiscet : humescens rore occulto

Ca. xxxv. pronostica tēpestatum pluuię ventorū.

In ipsam messem sepe concurrere prelia ventorum dānosa im
peritis. nunc estum maximū nunc imbrem. Arundinē non nisi im
pendente pluuiā seri iubent. & fruges insecuturo imbri.

Primum a sole capiemus presagia. Purus oriens atq; nō feruēs ses *pronostica*
renū diem nūciat. At hibernam pallidus grandinē. Si & occidit
pridie serenus & oriē tanto certior fides serenitatis. Cōcaus ori
ens plūuias predicat. Item ventos cū ante exorientē eū nubes rubē
scant.

Qz & si nigre rubentibus superuenerint : & pluuias. Si
circa occidentem rubescunt nubes : serenitatem future diei spon
dent. Si in exortu spergentur : partim ad aquilonem : pura
circa eum serenitas sit licet : pluuiā tñ ventosq; significabunt. Si
in ortu aut occasu contracti cernentur radii : imbrem. Si in occasu
eius pluet aut radii in se nubem trahent : asperā in pximum diem
significabūt tempestatem. Si ante exortum nubes globant aspe
ram hiemē. Si ab exortu repellentur & ad occasum abibunt : sereni
tatem. Si oriens cingetur orbe : ex qua parte is se aperit : expecte
tur ventus. Si in exortu longe radios per nubes porriget : & me
dius erit inanis : pluuiam significabit. Si ante exortum radii sese
ostendant : aquam & ventum

Proxima sunt iure lune psagia. Quartam eam maxime seruat eg
ptus. Si splendens exorta puro nitore fulserit : serenitatem. Si ru
bicunda ventos. Si nigra pluuias in quinta cornua eius obtusā plu
uiam. Erecta & infesta : ventos semper significant. Quarra tamē
maxime. Cornu eius septētrionale acuminatum atq; rigidum il

lum presagit ventum. inferius austrum. Vtraq; recta noctem vento
fam. Si quartam orbis rutilus cinget: ventos & imbres p̄mones
bit Si plenilunio per dimidiū pura erit: dies serenos significabit
Si rutila ventos, Nigrescēs:imbres, Si caligo orbis nubē incluserit
ventos qua se ruperit. Si gemini orbis cinxerint maiorē tēpesta
tem, Et magis si tres erunt aut nigri, aut interrupti aut distracti.

Nascēs luna si cornu superiore ab atro surget: pluuias decrescēs
dabit, Si infertore ante pleniluniū. Si in media illa nigritia fuerit
imbrē in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem: ex qua par
te is maxime splendet: ex ea ventū ostēdet, Si ante quartā nō ap
paruerit: vento fauonio fiante hiemalis toro mēle erit. Tertio lo
co stellarū obseruationē esse oportet. Discurre he vident̄ interdū
ventiq; p̄tinus sequunt̄. In quarū parte ita presagauere. Si ver &
estas nōq; siue riguo aliquo trāsterint autūnū serenu & densum mis
nusq; ventosum faciēt, Autūni serenitas ventosā hiemē facit. Si
voltare plures stelle videbunt̄: quo ferunt̄ albescētes: ventos ex
his partibus nunciāt. At si circa pure stabūt certos. Si id in pluri
bus ptibus fiet inconstātes vētos effundēt. Si stellaz errātū aliqua
orbis incluserint: imbres. Sunt in signo cancri due stelle parue
aselli appellate. Exiguū inter illas spaciū obtinēte imbecula quas
presepia appellant. Hec cum celo sereno apparere desierit: atrox
hiems sequitur. Si alterā earum aquiloniā caligo abstulerit auster
seuit, Si austrinā aquilo. Cum estate vehementius tonuerit q̄ ful
ferit: ventos ea parte denunciat, Econtra si minus tonuerit imbrē.

Cum sereno celo fulget pluuię erūt & tonitrua, & hiemabit. Atrō
cissime autem cum ex omnibus, iiii, partibus celi fulgurabit
Cum ab aquilone tantū: in posterū diē aquā portendit. Cum a se
p̄trione ventū. Cū ab austro vel choro fauonio ve nocte serena
fulgurauerit: ventum & imbrem ex his regionibus. Tonitrua ma
tutina ventum significant, imbrem meridiana.

Nubes cum sereno celo ferunt̄: ex quacūq; parte id fiet: expecten
tur venti. Si eodē loco globabunt̄: appropinquāte sole distucient̄
Et hoc si ab aquilone fiat ventos, Si ab austro imbres. Sole occi
dente si ab vtraq; parte celum patet: tempestatem significabunt

Vehementius atre ab oriente: in noctē aquā minant̄. Ab occi
dente: in posterū diem. Si nubes vt vellera lane multū spargent̄
aquā in triduū presagient Cum in cacuminibus montiū nubes cō
sident hiemabit. Si cacumina pura fient disserenabit.

Nube grauida candicante grando imminebit Celo quīs sereno nu
becula quīs parua ventum procellosum dabit. Nebule e montib;

Stilla

Ven
austri
Astrum
Gygnis

descendentes aut celo cadentes vel in vallibus sedentes: serenitatem promittunt.

Ab his terreni ignes proxime significant, Pallidi nāq; murmurantesq; tempestatum nuncii sentuntur, Pluuię etiā si in lucernis fungi. Si flexuose volitet flama: vētum & lumina cum pre se flamas elidunt, aut vix accenditur. Item cum in eo pendentes coaceruantur sintile, vel cum tollentibus ollas carbo adheferit, aut cum contentus ignis ex se fauillam discutit: fauillam ve mittit, vel cum cuius in foco concrefcit, Et cum carbo vehementer perlucet.

Est & aquarū significatio. Mare si in trāquilo portu a cursu stabit & murmurauerit intra se: ventum predicat, Siccitē & hiemem & imbrem, Sepe & silentio intumescit, flatuq; altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

Equidem & montium sonitus nemorumq; mugitus predicunt. Et sine aura que sensiat folia ludentia, Lanugo spine aut populi volitans, Aquisq; pluuiā innatans atq; etiam in campis tempestatem venturam precedens suus fragor & celi quidē murmur non dubiam habet significationem.

Prefagiunt & animalia, Delphini tranquilo mari lasciuentes: flatum ex qua veniunt parte. Item spargentes aquam, Item turbantes tranquillitatem, Loligo volitans, Conche adherescentes, Eschini affligentes sese aut arena subarrantes vel subarrantes tempestatis signa sunt.

Rane quoq; vltra solitum vocales, Item mergi anatesq; pēnas rostro purgantes; ventum, Cetereq; aquaticę aues cōkursantes, Grues in mediterranea festinantes, Mergi maria aut stagna fugientes,

Grues silentio per sublimie volantes: serenitatem, Sic noctua in imbre garrula ac sereuo tempestatem.

Corni singultu quodā latrantes seq; concutientes si continuabunt ventos, Si vero carptim vocem resorbent ventosum imbrem

Graculi sero a pabulis recedentes hiemem, Et albe aues cum cōgregabuntur, Et cum terrestres volucres contra aquam clangorem dabunt perfundentes se, Sed maxime cornix, Irundo tam iuxta aquam volitans vt pennis sepe percutiat, Queq; in arboribus habitant fugitantes in nidis suis, Et anseres continuo clangore intempestiui, Ardea in medijs arenis tristis Nec mirum aquaticas aut in totum volucres presagia æris sentire, Pecora exultantia & inde cora lasciuiā ludentia eēdem significationem habent, Et boues celum olfactantes, seq; lambentes contra pilum.

Segniterq; & contra industriam suam formice abscondite concursantes. aut progerentes oua. Item vermes terreni erumpentes. **Trifolium** quoq; in horrescere: & folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in cōiuiis mēsisq; vasa quibus esculentium additur sudorem repofitoriis linquentia: diras tempestates prenunciant.

Iber. xix. Agit de hortorum dispositione. herbarum ac florum.

Ca. i. De singularibus lini herbe.

Herbam esse que admoueat egiptum italie: Intantum vt Galearius a freto sicilie alexandriā septima die peruenerit. Babilus sexta ambo prefecti. Quod etiam molissimo flatu cōtingit. Audax vita scelerum plena: aliquid feri vt ventos procellasq; recipiat: Et parum esse fluctibus solis vehi. Deniq; tam paruo semine nasci: quod orbem terrarum vltro citroq; portet: tam gracili auena. Tam non alte a terra tolli neq; id viribus suis neci: sed passum tum sumq; & in molliciē lane coactum: Iniurie nature ac summa audacia: & quo peruenire nulla execratio sufficit: cōtra inuentotē: Cui fatis non fuit hominē in terra mori: nisi periret insepultus. At nos priore libro status cauēdos frugum causa victusq; premonebamus. Ecce seritur hominis manu metitur eiusde; hominis ingenio: quod ventos in mari exoptet. Nilq; gignitur facilius. Vt scusiam^o id nolente fieri natura: vrit agrum detertoremq; facit.

Ca. ii. De lini satione & quibus locis inuenitur melius.

Feritur fabulosis locis maximē: vnico sulco. Ignoscat aliquis egipto serētī: vt arabie indieq; merces apportet. Ita et gallie censentur hoc reditu. Montesq; mari oppositos esse nō est satis: & a latere oceani ob stare ipm quod vocant inane. Cadurci caleti ruteni vltimiq; hominū estimati morini imo gallie vniuersa se vela texunt. Tam quidem & transfrenani hostes. Nec pulchriores vestem femine eorū nouere. In europa lino palma secūda in Aemilia via fauentina candore. Retoninis tenuitas summa densitasq;. Candor eque vt fauētīnis: sed lanugo nulla. Hispania ceterior habet splēdorē lini precipuū. Est sua gloria & Cinnano in cāpania ad piscium & alitū capturā. Vidimus iam tāte tenuitatis: vt anulū